

MAREK LEŚNIAK
Uniwersytet Wrocławski

Kilka uwag dotyczących akcesoryjności zastawu rejestrowego po wejściu w życie ustawy z 5 września 2008 roku

11 stycznia 2009 roku zaczęły obowiązywać znowelizowane przepisy ustawy z 6 grudnia 1996 roku o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów (dalej zwaną ustawą o zastawie rejestrowym lub u.z.r.), zmienionej ustawą z 5 września 2008 roku o zmianie ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów oraz o zmianie innych ustaw (Dz.U., Nr 180, poz. 1113). Jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy nowelizującej, zaproponowane zmiany są w części wynikiem oceny rezultatów ponadośmioletniego funkcjonowania ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. W ocenie twórców projektu: „Co do zasady, uchwalone w 1996 r. i wprowadzone w 1998 r. nowe instytucje prawne: zastaw rejestrowy, jako postać ograniczonego prawa rzeczowego powstającego na podstawie przepisów prawa cywilnego, oraz sądowy rejestr zastawów znakomicie przysłużyły się w polskim systemie prawa i potwierdziły swoją ogromną przydatność dla wspierania i ochrony umownych stosunków majątkowych. Niektóre szczegółowe rozwiązania były jednak krytykowane ze względu na niedostosowanie do zasad prawa europejskiego oraz nieskuteczne, długotrwałe lub zbyt kosztowne działanie. Dlatego zmiany przepisów zawarte w projekcie mają na celu usunięcie barier do pełnego wykorzystania zastawu rejestrowego w praktyce”¹. Zmiany te obejmują m.in.: „uproszczenie zasad określania wierzytelności zabezpieczonej, przedmiotu zastawów i doprecyzowanie niektórych reguł zaspokojenia zastawnika”. Niniejszy artykuł odnosi się do pojmowania akcesoryjności zastawu rejestrowego po zmianach ustawy o zastawie rejestrowym.

¹ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów oraz o zmianie innych ustaw, druk Sejmowy nr 218 Sejmu RP VI Kadencji.

Pojęcie akcesoryjności nie jest jednoznaczne. Akcesoryjność (niesamoistność) prawa podmiotowego odnosi się do umocnienia (zabezpieczenia) wierzytelności. W takim przypadku można odróżnić prawo główne, czyli wierzytelność i zabezpieczenie będące prawem dodatkowym². W ogólności zasada akcesoryjności oznacza uzależnienie istnienia jednego prawa (zwanego prawem niesamoistnym, niesamodzielnym, związanym, ubocznym) od innego prawa (określanego jako prawo główne)³. W literaturze prezentowane są dwa ujęcia definicji akcesoryjności. Według pierwszego z nich przez pojęcie akcesoryjności rozumie się zależność, niesamoistność, niesamodzielną prawa⁴. Akcesoryjność w tej odmianie „polega na takim prawnym powiązaniu między zabezpieczającym prawem i zabezpieczoną nim wierzytelnością, iż powstanie, zakres, treść, przeniesienie, wykonywanie i wygaśnięcie prawa zabezpieczającego uzależnione jest od zabezpieczonej nim wierzytelności”⁵. Z kolei ujęcie drugie odwołuje się do istnienia funkcjonalnego związku między prawem akcesoryjnym a prawem głównym, polegającego na tym, że prawo niesamoistne zabezpiecza prawo główne⁶. W tym ujęciu zależność istnienia i treści prawa niesamoistnego od istnienia i treści prawa głównego można traktować jako następstwo łączącej te prawa więzi funkcjonalnej⁷. Warto zatem zastanowić się, czym jest akcesoryjność i jak należy ją pojmować. W odniesieniu do akcesoryjności hipoteki J. Pisuliński sformułował twierdzenie, zgodnie z którym można wskazywać na akcesoryjność w zakresie powstania hipoteki, akcesoryjność w zakresie przeniesienia hipoteki, akcesoryjność w zakresie treści hipoteki, akcesoryjność w zakresie wykonywania uprawnień z hipoteki i akcesoryjność w zakresie wygaśnięcia hipoteki⁸. Wynika z tego, że zasada akcesoryjności ma postać zakresową, co pozwala stwierdzić, iż określone prawo podmiotowe może być postrzegane nie tylko jako akcesoryjne lub nieakcesoryjne – co jednak nie oddaje w pełni istoty zagadnienia – prawo podmiotowe może być bowiem mniej lub bardziej akcesoryjne, przez co rozumiem istnienie akcesoryjności tylko w jednym lub odpowiednio w kilku z podanych

² Zob. szerzej o problematyce praw niesamoistnych (akcesoryjnych) i nieakcesoryjnych M. Pyziak-Szafnicka, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 1: *Prawo cywilne – część ogólna*, red. M. Safjan, Warszawa 2007, s. 741.

³ J. Pisuliński, *Hipoteka kaucyjna*, Zakamycze 2002, s. 58.

⁴ S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1: *Część ogólna*, Wrocław 1985, s. 225; A. Szpunar, *Akcesoryjność hipoteki*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 8, s. 16 i n.

⁵ J. Pisuliński, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 4: *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2005, s. 530; *idem*, *Hipoteka kaucyjna*, Zakamycze 2002, s. 58 i n.

⁶ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1993, s. 77; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2003, s. 253–257; J. Gołaczyński, *Zastaw na rzeczach ruchomych*, Warszawa 2002, s. 21; B. Swaczyna, *Hipoteka umowna*, Warszawa 2007, s. 27.

⁷ Zwraca na to uwagę B. Swaczyna, *Hipoteka umowna*, Warszawa 2007, s. 27.

⁸ J. Pisuliński, *Hipoteka...*, s. 59. Inaczej w odniesieniu do zastawu rejestrowego J. Widło, *Zastaw rejestrowy na prawach*, Warszawa 2008, s. 231, który, jak się wydaje, wskazuje na akcesoryjność jedynie w płaszczyźnie powstania, przeniesienia i wygaśnięcia zastawu rejestrowego.

zakresów⁹. Można zatem stwierdzić, że akcesoryjność nie jest pojęciem jednolitym oraz że może występować w różnym nasileniu. Pozostaje do rozstrzygnięcia, czy samo stwierdzenie istnienia – w jednym z podanych tu zakresów – związku prawnego (lub jego braku) pomiędzy prawem akcesoryjnym i zabezpieczoną nim wierzytelnością jest wystarczającym czynnikiem pozwalającym na stwierdzenie istnienia akcesoryjności, czy konieczne staje się dodatkowo odwołanie do funkcji, jaką pełni prawo akcesoryjne, a więc zabezpieczenia wierzytelności. Wydaje się, iż należy mówić o istnieniu zasady akcesoryjności z uwzględnieniem funkcji prawa akcesoryjnego (zasada akcesoryjności w ujęciu dynamicznym). Pojmowanie zastawu rejestrowego jako prawa podmiotowego posiadającego – wyznaczoną w granicach tego prawa – „sferę możliwości postępowania” przysługującą uprawnionemu, czyli zastawnikowi, wymaga istnienia zabezpieczonej wierzytelności.

W prawie polskim na gruncie obowiązujących przed nowelizacją przepisów ustawy o zastawie rejestrowym przyjmowano powszechnie istnienie zasady akcesoryjności tego typu zastawu¹⁰. Odmienne zapatrywanie stanowiło wyjątek¹¹. W dalszej części opracowania zostaną przedstawione uwagi odnoszące się do poszczególnych zakresów akcesoryjności zastawu rejestrowego, które są uregulowane przepisami ustawy o zastawie rejestrowym, pozostaną zaś poza obszarem rozważań kwestie akcesoryjności zastawu rejestrowego uregulowane przez przepisy kodeksu cywilnego w szczególności art. 315 k.c., albowiem nie są one objęte zakresem ustawy nowelizującej.

Przyjmując zaprezentowany tu porządek, wypada zacząć od oceny akcesoryjności zastawu rejestrowego w zakresie jego powstania. Po nowelizacji ustawy o zastawie rejestrowym w art. 1 u.z.r. brak już stwierdzenia, iż „zastaw rejestrowy może być ustanowiony w celu zabezpieczenia wierzytelności”. Obowiązkiwanie

⁹ Tak też jak, się wydaje, J. Pisuliński, [w:] *System prawa prywatnego*, s. 530, który wskazuje, że akcesoryjność jest wspólną cechą, co nie oznacza, że występująca w jednakowym stopniu [podkr. M.L.], wszystkich praw zastawniczych. Na dopuszczalność istnienia określonego przez prawo „zakresu” możliwości dotyczącego relacji pomiędzy prawem zastawniczym i wierzytelnością wskazuje również K. Zaradkiewicz. Autor ten za doktryną niemiecką wymienia cztery sytuacje zależności prawa zastawniczego od wierzytelności. W pierwszej prawo zastawnicze jest w pełni zależne od wierzytelności co do jego powstania, istnienia oraz treści. W drugiej możliwe jest istnienie prawa zastawniczego po wygaśnięciu wierzytelności, którą zabezpieczało, ale przed dokonaniem jego wykreślenia z odpowiedniego rejestru. W trzeciej istnienie prawa zastawniczego jest uzależnione od istnienia wierzytelności w chwili powstania prawa. W czwartej istnieje całkowita niezależność prawa zastawniczego i wierzytelności, K. Zaradkiewicz, *Tzw. zastaw nieakcesoryjny w prawie polskim*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 2000, z. 2, s. 293–336.

¹⁰ Zob. prezentację w tej kwestii poglądów różnych autorów dokonanych przez J. Gołaczyńskiego, *Zastaw na rzeczach ruchomych*, Warszawa 2002, s. 21; *idem*, [w:] *System prawa prywatnego*, t. 4: *Prawo rzeczowe*, s. 484; M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia posiadania przedmiotu zastawu*, Zakamycze 2004, s. 116 i n.; A. Stangret, *Akcesoryjność zastawu rejestrowego na tle projektu ustawy o zmianie ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów*, „Prawo Bankowe” 2005, nr 9, s. 39.

¹¹ Tak K. Zaradkiewicz, *op. cit.*, s. 293–336.

zasady, zgodnie z którą zastaw rejestrowy może być ustanowiony w celu zabezpieczenia wierzytelności, wynika obecnie z postanowień art. 308 k.c., który stanowi, że wierzytelność można zabezpieczyć za pomocą nie tylko zastawu opisanego w art. 306 k.c., ale także zastawu rejestrowego. Przepis ten znajduje zastosowanie do zastawu rejestrowego w związku z treścią art. 1 ust. 2 u.z.r. Zastaw rejestrowy pozostaje zatem nadal prawem zaliczającym się do kategorii praw zastawniczych, tj. praw, których treścią jest „uprawnienie wierzyciela do zaspokojenia własnej pretensji z przedmiotu majątkowego należącego do innej osoby z pierwszeństwem przed innymi wierzycielami”¹². Zgodnie z art. 3 ust. 2 pkt 4 u.z.r. umowa zastawnicza powinna określać wierzytelność zabezpieczoną zastawem rejestrowym poprzez oznaczenie stosunku prawnego, z którego wierzytelność ta wynika lub może wynikać, oraz najwyższej sumy zabezpieczenia. Przepisy ustawy o zastawie rejestrowym po nowelizacji nie wymagają wskazania w umowie zastawniczej wysokości wierzytelności zabezpieczonej nawet w sytuacji, kiedy wysokość ta jest znana w momencie podpisania umowy zastawniczej. Zaproponowana regulacja może budzić wątpliwości praktyczne, zmieniona treść art. 3 ust. 2 pkt 4 u.z.r. nie posługuje się bowiem wprost pojęciem „wierzytelności przyszłej”, co może sugerować wykluczenie możliwości zabezpieczenia zastawem rejestrowym wierzytelności przyszłych. Pojęcia tego nie znajdziemy obecnie w żadnym innym przepisie ustawy o zastawie rejestrowym, ponieważ po nowelizacji zmieniła się także treść art. 6 u.z.r.¹³ Obecnie dyspozycja tego ostatniego przepisu pozwala na zabezpieczenie zastawem rejestrowym dwóch lub więcej wierzytelności wynikających z umów przysługujących jednemu wierzycielowi. Wierzytelności te powinny być określone w umowie zastawniczej. W przepisie tym brakuje natomiast wyrażonej wprost informacji o możliwości zabezpieczenia zastawem rejestrowym wierzytelności przyszłej. Nie było pod rządami przepisów ustawy o zastawie sprzed nowelizacji wątpliwości, że zastaw rejestrowy może zabezpieczać również wierzytelności przyszłe¹⁴. Wydaje się ponadto, że zmiana treści art. 3 ust. 2 pkt 4 u.z.r. wynika z zamiaru ujednoczenia sytuacji prawnej stron umowy zastawniczej w przypadku ustanowienia zastawu rejestrowego celem zabezpieczenia wierzytelności istniejącej oraz wierzytelności przyszłej, pozwala bowiem na wskazanie najwyższej sumy zabezpieczenia w przypadku ustanawiania zastawu rejestrowego dla zabezpieczenia wierzytelności istniejącej w dacie zawarcia umowy zastawniczej oraz dla zabezpieczenia wierzytelności przyszłej¹⁵. Przyjęcie takiego rozwiązania stanowi niewątpliwie odpowiedź na zachowanie w prak-

¹² F. Zoll, *Prawo cywilne w zarysie. Prawo rzeczowe*, Kraków 1947, s. 56.

¹³ Art. 6 u.z.r. miał następującą treść: „Wierzytelność przyszła lub warunkowa może być zabezpieczona zastawem rejestrowym tylko do określonej w umowie zastawniczej najwyższej sumy zabezpieczenia”.

¹⁴ Zob. obszerniej M. Leśniak, *op. cit.*, s. 118.

¹⁵ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów oraz o zmianie innych ustaw, druk Sejmowy nr 218 Sejmu RP VI Kadencji.

tyce, w umowach zastawu rejestrowego wielokrotnie wskazywano najwyższą sumę zabezpieczenia w celu dokonania zabezpieczenia wierzytelności istniejącej w dacie zawarcia umowy zastawniczej. W świetle znowelizowanych przepisów ustawy o zastawie rejestrowym nie powinny istnieć wątpliwości, że zastaw rejestrowy może być ustanowiony nie tylko w celu zabezpieczenia wierzytelności istniejącej, ale także zabezpieczenia wierzytelności przyszłej. W literaturze przyjmuje się, że wierzytelność ma charakter przyszły, jeżeli wynika ze stosunku prawnego mającego powstać w przyszłości lub z istniejącego stosunku prawnego, ale dotyczy roszczenia, które jeszcze nie powstało¹⁶. Od wierzytelności przyszłej należy zdecydowanie odróżnić wierzytelność istniejącą w chwili zawarcia umowy zastawniczej o nieustalonej dokładnie wysokości¹⁷. W poprzednim brzmieniu art. 3 ust. 2 pkt 4 i art. 6 u.z.r. posługiwał się pojęciem „wierzytelności przyszłej lub warunkowej”. Jak przyjmowano w doktrynie przez wierzytelność warunkową należało rozumieć wierzytelność pochodzącą z czynności prawnej zawartej pod warunkiem zawieszającym (warunkiem prawnym), który powoduje, że skutki czynności prawnej powstaną dopiero po spełnieniu się warunku¹⁸. Wydaje się, że odejście od posługiwania się pojęciem „wierzytelności warunkowej” było zasadne, wierzytelność ta mieści się bowiem w kategorii wierzytelności przyszłej¹⁹. Przepisy ustawy o zastawie rejestrowym nie określają również wprost, czy zastawem rejestrowym może być zabezpieczona wierzytelność pochodząca z czynności prawnej, której skutki powstaną dopiero w oznaczonym terminie, tzw. wierzytelność terminowa. W literaturze wskazuje się taką możliwość²⁰. Dopuszczalność ustanowienia zastawu na zabezpieczenie wierzytelności przyszłej stanowi niewątpliwie przykład przełamania zasady akcesoryjności. Mamy tu jednak do czynienia z przełamaniem tej zasady w granicach wyznaczonych przez przepis ustawy. Trzeba podkreślić – na co słusznie zwraca się uwagę w literaturze – że akcesoryjność nie może być ograniczona ani wyłączona wolą stron²¹. Obecnie brzmienie art. 3 ust. 2 pkt 4 u.z.r. wymaga konieczności wskazania stosunku prawnego, z którego zabezpieczana wierzytelność wynika lub może wynikać. Zwrot „może wynikać” – nieistniejący w poprzedniej wersji przepisu – statuuje możliwość zabezpieczenia zastawem rejestrowym wierzytelności przyszłej. Zatem po nowelizacji do skonkretyzowania zabezpieczonej wierzytelności potrzeb-

¹⁶ Zob. szerzej J. Skąpski, *Zastaw na rzeczach ruchomych według kodeksu cywilnego. Zagadnienia wybrane*, „Studia Cywilistyczne” 1966, t. VIII, s. 169.

¹⁷ Na odróżnienie tych odmiennych sytuacji zwraca uwagę E. Niezbecka w: E. Niezbecka, J. Mojak, *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, Lublin 1997, s. 44.

¹⁸ Zob. obszerniej M. Leśniak, *op. cit.*, s. 123.

¹⁹ Zob. rozważania dotyczące pojęcia wierzytelności przyszłej na tle hipoteki w: J. Pisuliński, *Hipoteka...*, s. 65.

²⁰ J. Skąpski, *op. cit.*, s. 170.

²¹ Zestawienia wypowiedzi na ten temat dokonał J. Pisuliński, [w:] *System prawa prywatnego*, s. 530.

ne jest wskazanie w umowie zastawniczej stosunku prawnego, z którego wierzytelność ta wynika lub może wynikać, a ponadto oznaczenie najwyższej sumy zabezpieczenia. W literaturze można spotkać wypowiedzi sformułowane na gruncie poprzedniego brzmienia art. 3 ust 2 pkt 4 u.z.r. określające zastaw rejestrowy z podaną najwyższą sumą zabezpieczenia jako tzw. zastaw kaucyjny²². Wydaje się, że obecnie posługiwanie się tym sformułowaniem w odniesieniu do zastawu rejestrowego nie będzie uzasadnione, nie istnieją bowiem przesłanki różnicujące zakres odpowiedzialności zastawcy w zależności od sytuacji, czy mamy do czynienia z zastawem rejestrowym ustanowionym na zabezpieczenie wierzytelności istniejącej w chwili zawarcia umowy zastawniczej czy też z zastawem rejestrowym ustanowionym na zabezpieczenie wierzytelności przyszłej lub warunkowej o wysokości nieustalonej w chwili zawarcia umowy zastawniczej. Ponadto należy zauważyć, iż w proponowanych zmianach przepisów regulujących hipotekę odstąpiono od podziału na hipotekę zwykłą i kaucyjną²³.

Znowelizowany art. 6 u.z.r. pozwala na zabezpieczenie zastawem rejestrowym dwóch lub więcej wierzytelności wynikających z umów przysługujących jednemu wierzycielowi. Wierzytelności te powinny być określone w umowie zastawniczej. Przepis ten stanowi odejście od zasady szczegółowości praw zastawniczych, zgodnie z którą jeden zastaw rejestrowy mógł zabezpieczać tylko jedną wierzytelność²⁴. Przyjęte rozwiązanie pozwala na zwiększenie „atrakcyjności” zastosowania zastawu rejestrowego w praktyce. Pojawienie się możliwości zabezpieczenia jednym zastawem rejestrowym więcej niż jednej wierzytelności rodzi pytanie o skutki prawne powstałe w przypadku przeniesienia zabezpieczonych wierzytelności wraz z zastawem rejestrowym na rzecz kilku osób. Odpowiedzi na tak postawione pytanie należy – jak się wydaje – szukać w unormowaniach zawartych w art. 4 u.z.r. Przepis ten zawiera regulacje dotyczące tzw. administratora zastawu i po nowelizacji ma następującą treść: „1. W razie zabezpieczenia: 1) wierzytelności przysługującej dwóm lub więcej wierzycielom, 2) dwóch

²² Tak J. Mojak, J. Widło, *Sądowy zastaw rejestrowy w systemie praw rzeczowych*, „Rejent” 1999, z. 9, s. 77 i n.

²³ Zob. projekt ustawy o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece dostępny na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości RP <http://www.ms.gov.pl/projekty/projekty.php#sec2> 5 listopada 2008 r.

²⁴ Na temat zasady szczegółowości zastawu rejestrowego zob. szerzej M. Leśniak, *op. cit.*, s. 119. Co do pojmowania zasady szczegółowości praw zastawniczych w literaturze niemieckiej zob. J. Pisuliński, *Hipoteka...*, s. 59. Autor ten wskazuje za przedstawicielami literatury niemieckiej, że zasada szczegółowości może być rozumiana w trojaki sposób. Po pierwsze w odniesieniu do przedmiotu zabezpieczenia oznacza ona, iż prawo zabezpieczające wierzytelność może obciążać określoną, konkretną rzecz lub prawo. Po drugie w odniesieniu do zabezpieczonej wierzytelności zasada ta oznacza, iż zostaje zabezpieczona jedynie określona, a nie dowolna wierzytelność. Po trzecie w odniesieniu do granic zabezpieczenia zasada ta oznacza, że odpowiedzialność ustanawiającego zabezpieczenie ograniczona jest do określonej maksymalnej wysokości.

lub więcej wierzytelności wynikających z umów, 3) wierzytelności objętej układem w postępowaniu upadłościowym lub naprawczym – jeden z wierzycieli wskazany w umowie zawartej z pozostałymi wierzycielami lub w układzie może być upoważniony do zabezpieczenia zastawem rejestrowym wierzytelności przysługujących pozostałym wierzycielom i do wykonywania we własnym imieniu, ale na ich rachunek, praw i obowiązków zastawnika wynikających z umowy zastawniczej i przepisów prawa (administrator zastawu). 2. Przepis ust. 1 stosuje się również w przypadku przeniesienia części wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym na inną osobę. 3. Zastaw rejestrowy zabezpieczający wierzytelności z tytułu dłużnych papierów wartościowych emitowanych w serii może być ustanowiony na rzecz wszystkich wierzycieli bez imiennego ich wskazania. 4. W przypadku zastawu, o którym mowa w ust. 3, obowiązkowe jest ustanowienie administratora zastawu, na podstawie umowy między emitentem i administratorem zastawu. Administrator zastawu nie musi być wierzycielem z tytułu dłużnych papierów wartościowych emitowanych w serii”. Instytucja administratora zastawu budziła spore kontrowersje w doktrynie²⁵. Charakter prawny działań administratora zastawu opisany w ustawie o zastawie rejestrowym wskazuje, że jest on zastępcą pośrednim²⁶. Istniejąca po nowelizacji treść art. 4 ust. 1 pkt 1) i 2) u.z.r. wywołuje wątpliwości interpretacyjne. Można by przyjąć, że konieczność powołania administratora zastawu powstaje w sytuacji, w której mamy do czynienia z przysługiwaniem jednej wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym kilku wierzycielom, niezależnie od źródła powstania tej wierzytelności (art. 4 ust. 1 pkt 1 u.z.r.). Z kolei art. 4 ust. 1 pkt 2 u.z.r. nakazuje powołać administratora zastawu w sytuacji, kiedy dochodzi do zabezpieczenia dwóch lub więcej wierzytelności wynikających z umów. Zatem można by twierdzić, że art. 4 ust. 1 pkt 2 u.z.r. wskazuje źródło powstania wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym przysługującej dwóm lub więcej wierzycielom, a więc odnosi się do sytuacji opisanej w pkt 1 tego przepisu. W konsekwencji takiego rozumowania należałoby uznać, że wierzytelność ta (lub odpowiednio kilka wierzytelności) może mieć swoje źródło wyłącznie w umowie²⁷. Gdyby dokonać jeszcze innej wykładni art. 4 ust. 1 pkt 2 u.z.r., interpretując przepis ten w ścisłym

²⁵ Zob. M. Leśniak, *Ustanowienie zastawu rejestrowego w celu zabezpieczenia wierzytelności posiadaczy obligacji wyemitowanych na podstawie ustawy o obligacjach*, „Przegląd Sądowy” 2002, nr 7–8, s. 106 i n.; R.R. Żdzieborski, *Zastaw rejestrowy zabezpieczający wierzytelności z dłużnych papierów wartościowych*, MoP 2004, nr 17, s. 780 i n.

²⁶ Zob. M. Leśniak, *Uwagi do propozycji zmian ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r. o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów zawartych w Materiale do dyskusji dla członków Zespołu Roboczego do spraw Reformy Systemu Zabezpieczeń Rzeczowych z dnia 22 maja 2006 r.*, niepublikowane.

²⁷ Zob. uwagi wypowiedziane w poprzednim stanie prawnym przez M. Tomaszewskiego, [w:] T. Stawiecki, M. Tomaszewski, F. Zedler, *Ustawa o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów. Komentarz*, Warszawa 1997, s. 33.

związku z art. 6 u.z.r., można by wnioskować, że administrator zastawu powinien być powołany w przypadku zabezpieczenia dwóch lub więcej wierzytelności wynikających z umów przysługujących jednemu wierzycielowi. Niestety, jak się wydaje, nie byłoby wówczas możliwe ustalenie, jaka czynność prawna prowadzi do powołania administratora zastawu i jaki byłby charakter jego działania²⁸. Ze względu na przedstawione tu wątpliwości interpretacyjne zmiana ustawy o zastawie rejestrowym dokonana w zakresie objętym art. 4 ust. 1 u.z.r. nie zasługuje na pozytywną ocenę²⁹. Administrator zastawu powinien być powołany ponadto w sytuacji zabezpieczenia wierzytelności objętej układem w postępowaniu upadłościowym i naprawczym (art. 4 ust. 1 pkt 3 u.z.r.). Kolejną sytuacją, kiedy powinien pojawić się administrator zastawu, jest stan, w którym dochodzi do przeniesienia części wierzytelności zabezpieczonej zastawem na inną osobę (art. 4 ust. 2 u.z.r.). Administrator zastawu powinien być także powołany w przypadku ustanowienia zastawu rejestrowego zabezpieczającego wierzytelności z tytułu dłużnych papierów wartościowych emitowanych w serii na rzecz wszystkich wierzycieli bez imiennego ich wskazania (art. 4 ust. 3 i 4 u.z.r.). Odpowiadając na pytanie postawione wcześniej, dotyczące skutków przeniesienia na inną osobę jednej z kilku wierzytelności zabezpieczonych zastawem przysługujących temu samemu zastawnikowi w sytuacji opisanej w art. 6 u.z.r., wydaje się, iż konieczne stanie się wówczas powołanie administratora zastawu. Znajdzie bowiem zastosowanie w drodze analogii norma wynikająca z art. 4 ust. 2 u.z.r. Odnosząc się do oceny skutków wygaśnięcia jednej (i więcej) z kilku wierzytelności zabezpieczonych zastawem rejestrowym, wypada stwierdzić, że zastaw rejestrowy wygaśnie z chwilą wygaśnięcia wszystkich zabezpieczonych wierzytelności, chyba że dojdzie do sytuacji opisanej w art. 18 ust. 2 u.z.r. Warto zwrócić uwagę, że w wyniku nowelizacji zmienia się także zakres zabezpieczenia wierzytelności w przypadku ustanowienia zastawu rejestrowego. Zgodnie z nowym art. 6a u.z.r. zastaw rejestrowy zabezpiecza odsetki, roszczenia uboczne wskazane przez strony w umowie zastawniczej oraz koszty zaspokojenia zastawnika mieszczące się w sumie wymienionej we wpisie zastawu do rejestru.

Znowelizowany art. 17 ust. 1 u.z.r., dotyczący akcesoryjności w zakresie przeniesienia zastawu rejestrowego, pozostawia niezmienione co do zasady wcześniej-

²⁸ Zob. postulaty J. Widło, *Opinia prawna z dnia 26 maja 2007 roku do projektu ustawy o zmianie o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów oraz o zmianie innych ustaw (druk sejmowy nr 1445)* zawarta na stronach internetowych Sejmu RP. Autor ten zdaje się pojmować jednakowo z jurydycznego punktu widzenia stan prawny, w którym dochodzi do zabezpieczenia jednym zastawem rejestrowym wielu wierzytelności przysługujących jednemu wierzycielowi, oraz stan prawny, w którym dochodzi do zabezpieczenia jednym zastawem rejestrowym wielu wierzytelności przysługujących różnym wierzycielom.

²⁹ Szersza analiza instytucji administratora zastawu wykracza poza zakres głównego wątku rozważań w niniejszym opracowaniu.

sze rozwiązanie, zgodnie z którym przeniesienie zastawu rejestrowego może być dokonane tylko wraz z przeniesieniem wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem. Przeniesienie zastawu jest skuteczne od daty wpisu nabywcy do rejestru zastawów³⁰. Mamy tu do czynienia z istnieniem akcesoryjności w zakresie przeniesienia zastawu rejestrowego. Warto zauważyć, że ustawa o zastawie rejestrowym nie zawiera odpowiednika art. 79 ust. 1 u.o.k.w., zgodnie z którym wierzytelność zabezpieczona hipoteką nie może być przeniesiona bez hipoteki, chyba że ustawa stanowi inaczej³¹. Skoro brak odpowiednika normy wyrażonej w art. 79 ust. 1 u.o.k.w., nie tylko w ustawie o zastawie rejestrowym, ale także w przepisach kodeksu cywilnego dotyczących zastawu zwykłego, należy uznać za dopuszczalną możliwość przeniesienia wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym z wyłączeniem zastawu³². Przeniesienie wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym odbywa się w drodze cesji. Jak podkreśla się w literaturze, przepis ten nie stanowi podstawy do przyjęcia konieczności istnienia dodatkowych warunków co do skuteczności cesji czy sposobu jej dokonania³³. Zgodnie z art. 17 ust. 1 zd. drugie u.z.r. przeniesienie zastawu rejestrowego jest skuteczne od daty wpisu nabywcy do rejestru zastawów. Pojawia się zatem problem określenia momentu wygaśnięcia zastawu rejestrowego w związku z cesją wierzytelności zabezpieczonej tym zastawem. Jeżeli strony umowy nie wyłączą możliwości przeniesienia zastawu rejestrowego na cesjonariusza w umowie powodującej przelew wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym, zastaw rejestrowy „podąży” za wierzytelnością. Z tym że w oparciu o art. 510 § 1 k.c. wierzytelność zabezpieczona zastawem przejdzie z cedenta na cesjonariusza w momencie zawarcia właściwej umowy zobowiązującej do jej przeniesienia, chyba że strony postanowiły co innego. Z kolei zastaw rejestrowy przejdzie z cedenta na cesjonariusza dopiero w momencie dokonania wpisu w rejestrze zastawów. Na pewien czas może zatem nastąpić „rozejście się” osoby wierzyciela oraz osoby zastawnika³⁴. Sąd Najwyższy stwierdził, że art. 17 ust. 1 u.z.r. nie znajduje zastosowania w przy-

³⁰ Obecne brzmienie art. 17 ust. 1 u.z.r. jest konsekwencją zmiany treści art. 1 ust. 1 u.z.r. oraz odejścia przez ustawodawcę od koncepcji zamkniętego katalogu zastawników zastawu rejestrowego. Dopuszczalność ustanowienia zastawu rejestrowego na rzecz nieograniczonego kręgu wierzycieli jest spowodowana przede wszystkim koniecznością dostosowania przepisów ustawy o zastawie rejestrowym do postanowień art. 56 TWE oraz Dyrektywy Rady z 28 czerwca 1988 r. w sprawie wykonania art. 67 Traktatu (88/361/EWG) zob. obszerniej M. Leśniak, *Uwagi do propozycji zmian ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r...*

³¹ S. Rudnicki, *Komentarz do ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, Warszawa 2000, s. 327.

³² Zob. szerzej M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia...*, s. 172; tak też: J. Mojak, J. Widło, *Przelew wierzytelności zabezpieczonej sądowym zastawem rejestrowym*, „Przegląd Prawa Handlowego” 1999, nr 11, s. 14.

³³ J. Mojak, J. Widło, *Przelew wierzytelności...*, s. 14.

³⁴ Zob. szerzej M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia...*, s. 173.

padku nabycia wierzytelności w drodze sukcesji uniwersalnej³⁵. Nowelizacja dotyczy też zagadnienia przeniesienia zastawu rejestrowego przysługującego tzw. administratorowi zastawu. Przeniesienie zastawu rejestrowego przysługującego administratorowi zastawu jest skuteczne od chwili wpisu do rejestru zastawów nowego zastawnika upoważnionego do pełnienia funkcji administratora zastawu zgodnie z art. 4 ust. 1 u.z.r. (art. 17 ust. 2 u.z.r.). Norma wynikająca z art. 17 ust. 2 u.z.r. nie uwzględnia zatem sytuacji, w której administrator zastawu nie jest zastawnikiem³⁶.

W okresie przed nowelizacją ustawy o zastawie rejestrowym największe zainteresowanie przedstawiciele doktryny wywoływała kwestia dotycząca akcesoryjności w zakresie wygaśnięcia zastawu rejestrowego. Spory były związane z „dawną” treścią art. 18 u.z.r., w myśl którego wygaśnięcie wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym powodowało wygaśnięcie tego zastawu, chyba że umowa zastawnicza stanowiła inaczej. Przez część doktryny takie rozwiązanie zostało skrytykowane co do zasady³⁷. Inni uznali za niedopuszczalne trwanie zastawu rejestrowego niezabezpieczającego żadnej wierzytelności, z jednoczesnym dopuszczeniem możliwości jego istnienia, w przypadku wskazania przez strony umowy zastawniczej kolejnej zabezpieczonej wierzytelności³⁸. W literaturze znajduje się też ciekawy, lecz zdecydowanie odosobniony pogląd, iż zastaw rejestrowy mógł istnieć „w próżni”, nie zabezpieczając żadnej wierzytelności³⁹. Sposób pojmowania znaczenia art. 18 u.z.r. wymagał interwencji orzeczniczej Sądu Najwyższego⁴⁰, a wydane postanowienie było na tyle istotne, że doczekało się aż pięciu glos⁴¹. Obecnie przepis ten ma następującą treść. „1. Wygaśnięcie wierzytelności zabezpieczonej zastawem rejestrowym powoduje wygaśnięcie zastawu, z zastrzeżeniem ust. 2. 2. Zastaw rejestrowy nie wygasa, jeżeli umowa zastawnicza tak stanowi i określa co najmniej: 1) stosunek prawny, z którego wynika lub może wynikać nowa wierzytelność, 2) termin, w którym powinien powstać nowy stosunek prawny, nie dłuższy jednak niż 6 miesięcy od dnia wygaśnięcia wierzytelności zabezpieczonej zastawem, 3) najwyższą sumę zabezpieczenia dla

³⁵ Wyrok SN z 18 lutego 2004 r., V CK 241/03, publ. LEX 112879.

³⁶ Zob. nadal aktualne uwagi wypowiedziane w poprzednim stanie prawnym M. Leśniak, *Ustanowienie zastawu rejestrowego...*, s. 108–109.

³⁷ J. Pisuliński, J. Skąpski, *O zastawie rejestrowym (w związku z projektem ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów)*, „Kwartalnik Prawa Prywatnego” 1996, z. 4, s. 758.

³⁸ J. Mojak, J. Widło, *Sądowy zastaw rejestrowy...*, s. 83; M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia...*, s. 169; J. Gołaczyński, *Zastaw...*, s. 239.

³⁹ K. Zaradkiewicz, *op. cit.*, s. 326.

⁴⁰ Postanowienie SN z 9 kwietnia 2002 r. III CKN 806/99 publ. LEX 55844.

⁴¹ Zob. A. Stangret, „Prawo Bankowe” 2003, nr 5, s. 33; J. Gołaczyński, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2003, nr 5, s. 59; M. Leśniak, „Przegląd Sądowy” 2003, z. 6, s. 141; J. Mojak, J. Widło, „Przegląd Sądowy” 2003, z. 9, s. 148; T. Czech, „Przegląd Prawa Handlowego” 2004 nr 4, s. 49.

nowej wierzytelności, przy czym suma ta nie może być wyższa od ujawnionej w rejestrze. 3. Jeżeli w terminie, o którym mowa w ust. 2 pkt 2, nie powstanie stosunek prawny, z którego wynika nowa wierzytelność zabezpieczona zastawem rejestrowym, zastaw rejestrowy wygasa z upływem tego terminu, a zastawnik ma obowiązek niezwłocznego dokonania czynności niezbędnych do złożenia wniosku o wykreślenie zastawu z rejestru zastawów. W przypadku określonym w ust. 3, wniosek o wykreślenie zastawu może złożyć zastawnik lub zastawca, który dołącza do wniosku pisemne oświadczenie zastawnika o wyrażeniu zgody na wykreślenie zastawu”. Wadą dotychczasowego unormowania zawartego w art. 18 ust. 1 u.z.r. był brak szczegółowego określenia granic, w jakich umowa zastawnicza może postanawiać o dalszym trwaniu zastawu rejestrowego, pomimo wygaśnięcia zabezpieczonej nim wierzytelności. Sytuacja, w której zastaw rejestrowy trwa nadal, powinna być uzasadniona tylko wówczas, kiedy istnienie zastawu będzie związane z zabezpieczeniem wierzytelności innej niż pierwotnie zabezpieczona⁴². W przypadku, gdy umowa zastawnicza zastawu rejestrowego pozwala na dalsze istnienie zastawu rejestrowego pomimo wygaśnięcia wierzytelności pierwotnie zabezpieczonej, strony umowy mają możliwość skorzystania z prawa pierwszeństwa zaspokojenia, które daje im zastaw rejestrowy „pierwotnie” ustanowiony⁴³. Można stwierdzić, iż korzyść wynikająca z niewygaśnięcia zastawu rejestrowego dotyczy obu stron umowy zastawniczej, a nie jedynie zastawnika. Zastawnik ma bowiem większą pewność zaspokojenia, z kolei zastawca otrzymuje kredyt o mniejszym oprocentowaniu ze względu na posiadanie lepszej tzw. zdolności kredytowej. Wyższe pierwszeństwo zastawu rejestrowego daje bowiem większą pewność zabezpieczenia wierzytelności⁴⁴. Obecnie oprócz samego postanowienia umowy zastawniczej stanowiącego o niewygaśnięciu zastawu rejestrowego w przypadku wygaśnięcia zabezpieczonej nim wierzytelności umowa zastawnicza powinna zawierać dodatkowe elementy wymienione w art. 18 ust. 2 pkt 1), 2) i 3) u.z.r. Przepis ten wymaga – po pierwsze – wskazania stosunku prawnego, z którego wynika lub może wynikać nowa wierzytelność, nie wymaga zaś wskazania konkretnej wierzytelności. Stosunkiem prawnym, o którym mowa w tym przepisie, może być – jak się wydaje – dotychczasowy stosunek prawny łączący strony (np. tzw. kredyt odnawialny)⁴⁵. W art. 18 ust. 2 pkt 1 u.z.r. nie wskazuje się bowiem na „nowy stosunek prawny”. Pojęcie to pojawia się dopiero w pkt 2 tego przepisu w kontekście wskazania terminu „nowego stosunku prawnego”. Po dru-

⁴² Zob. obszerniej M. Leśniak, *Uwagi do propozycji zmian ustawy z dnia 6 grudnia 1996 r...*

⁴³ T. Stawecki, [w:] T. Stawecki, M. Tomaszewski, F. Zedler, *op. cit.*, s. 71; J. Mojak, J. Widło, *Sądowy zastaw rejestrowy...*, s. 84.

⁴⁴ M. Leśniak, *Zastaw bez przeniesienia...*, s. 169.

⁴⁵ Zob. A. Stangret, *Akcesoryjność zastawu...*, s. 35. Autorka wypowiada swoje poglądy w kontekście projektu, który nie stał się obowiązującym prawem. Rozważania dotyczące art. 18 u.z.r. pozostają jednak w dużej części aktualne.

gie, jeśli chodzi o termin, którego określenie jest wymagane w umowie zastawniczej, dotyczy to konieczności wskazania terminu powstania „nowego stosunku prawnego”, nie zaś terminu powstania „nowej wierzytelności”. Przepis ten należy odczytywać łącznie z art. 18 ust. 3 u.z.r., którego treść wskazuje, że „nowa wierzytelność” wynikająca z „nowego stosunku prawnego” może powstać nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia wygaśnięcia wierzytelności pierwotnie zabezpieczonej zastawem. Tym samym okres, w ciągu którego będzie istniał zastaw bez wierzytelności zabezpieczonej, może trwać nie dłużej niż 6 miesięcy. Przyjęte rozwiązanie co do okresu istnienia zastawu rejestrowego bez istnienia wierzytelności zabezpieczonej wydaje się obiektywnie uzasadnione i nie nazbyt długie. Uznać należy za słuszne założenie, iż w przypadku wskazania w umowie zastawniczej, że „nowa wierzytelność” będzie wynikać ze stosunku prawnego istniejącego, z którego wynika pierwotnie zabezpieczona wierzytelność, umowa zastawnicza nie musi wskazywać terminu powstania „nowego stosunku prawnego”. Czy zatem wówczas strony powinny wskazać w umowie zastawniczej termin, w ciągu którego powstanie „nowa wierzytelność”, czy też mogą postanowienia w tym zakresie w umowie pominąć, a jedynie doprowadzić do powstania „nowej wierzytelności” w terminie, o którym mowa w art. 18 ust. 1 pkt 2 u.z.r. w związku z pkt 3 tego przepisu? Wydaje się, że wykładnia językowa i funkcjonalna obu powołanych przepisów pozwala w takiej sytuacji na pominięcie w umowie zastawniczej terminu powstania nowej zabezpieczonej wierzytelności. Umowa zastawnicza powinna również wskazywać najwyższą sumę zabezpieczenia, przy czym suma ta nie może być wyższa od sumy ujawnionej w rejestrze zastawów. Sformułowanie, że zastaw rejestrowy nie wygasa wraz z wygaśnięciem wierzytelności pierwotnie zabezpieczonej, oraz pozostałe elementy wymagane przez art. 18 ust. 2 pkt 1), 2) i 3) u.z.r. mogą zostać wprowadzone do umowy zastawniczej w trakcie jej sporządzania lub później, w drodze zmiany (dokonania aneksu) treści umowy. Takie twierdzenie jest tym bardziej uzasadnione, że informacja o postanowieniach umowy opisanych w art. 18 ust. 2 pkt 1), 2) i 3) u.z.r. nie podlega ujawnieniu w rejestrze. W literaturze postulowano konieczność ujawnienia w rejestrze zastawów klauzuli powodującej niewygaśnięcie zastawu pomimo wygaśnięcia zabezpieczonej nim wierzytelności⁴⁶. W obecnym stanie prawnym sąd rejestrowy na podstawie wydanego postanowienia załącza umowy, o których mowa w art. 18 ust. 2 u.z.r. do właściwych akt (art. 41 ust. 2a u.z.r.).

Podsumowując, należy stwierdzić, że znowelizowane przepisy ustawy o zastawie rejestrowym wprowadzają wiele rozwiązań prawnych dających możli-

⁴⁶ Por. A. Stangret, *Akcesoryjność...*, s. 32. Autorka twierdzi, że fakt nieujawnienia klauzuli utrzymującej zastaw w rejestrze zastawów skutkuje niewiedzą potencjalnego nowego wierzyciela o uczynionej klauzuli i trwaniu zastawu. Wydaje się, że pogląd ten jest zbyt daleko idący wobec treści art. 37 ust. 1 u.z.r., zgodnie z którą rejestr zastawów, wraz z dokumentami złożonymi do rejestru, jest jawny.

wość nowego spojrzenia na zagadnienie akcesoryjności zastawu rejestrowego. Nowe rozwiązania pojawiły się w każdym zakresie akcesoryjności – a więc w zakresie powstania zastawu rejestrowego, w zakresie jego przeniesienia oraz w zakresie jego wygaśnięcia. Dodatkowo ustawodawca zdecydował się na ograniczenie zasady szczególności zastawu rejestrowego przez dopuszczenie zabezpieczenia jednym zastawem rejestrowym więcej niż jednej wierzytelności. Nie wydaje się jednak uprawnione twierdzenie, że zastaw rejestrowy przestał być prawem akcesoryjnym.